

מוסדות
**דרבי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייט שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

עמד עמי ואלקיך אלקי

הלכה

אם ראוי ליחזנות מתלמוד תורה

חג השבועות תשפ"ז

שנה כ"ז - קובץ כ"ג [תתקנ"א]

יד"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:
ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

חג השבועות

אם ראוי ליהנות מתלמוד תורה

הן נצטוונו ללמוד תורה לשמה, והפליגו חז"ל במעלת העושה כן עד שאמרו (אבות פ"ו מ"א) "כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה", ועוד אמרו (תענית ז' ע"א) "כל העוסק בתורה לשמה תורתו נעשית לו סם חיים", ועוד אמרו (סנהדרין צ"ט ע"ב) "כל העוסק בתורה לשמה משיים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה", וכן אמרו בילקוט שמעוני (משלי רמז תתק"מ) "דבר אחר כי רבים חללים הפילה זה העוסק בתורה שלא לשמה". ואף שאמרו עוד (נזיר כ"ג ע"ב, סוטה כ"ב ע"ב ומ"ז ע"א, סנהדרין ק"ה ע"ב, הוריות י' ע"ב וערכין ט"ז ע"ב) "לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפי' שלא לשמן, שמתוך שלא לשמן בא לשמן", מ"מ מעלה יתירה יש במי שעוסק בתורה לשמה.

א

אם המתענג בלימודו נחשב תורה לשמה

ויש לעיין במי שלומד תורה ומתענג מפלפולה ונהנה בהתרת ספיקותיה, האם יש בזה פגם וחסרון במעלת תורה לשמה והוי מעין בדיעבד, או שמא כך היא דרכה של תורה, כך יאה וכך נאה ואין בזה כל חסרון במעלת תורה לשמה.

ומצינו במשנתם של שני נביאים המתנבאים בסגנון אחד דיש בזה מעין בדיעבד.

א. כך כתב באגרא דכלה להגאון הבני יששכר (פר' חיי שרה):

"והנה שאלו תלמידי בעש"ט לרבם קדוש ישראל, מה יעשה האדם שיש לו תענוג מדברי תורה ולבו שש ושמה, ואם כן נהנה מהתורה. והשיב שזהו מסגולת התורה בעצמה שהיא משמחת ומשישה נפש האדם, אף על פי שאין כוונת האדם רק לעשות נחת רוח להבורא ית', אעפ"כ בטבע בא לו התענוג הנפלא בהכרח, ואם כן הוא מוכרח בדבר, ואין הקדוש ברוך הוא בא בטרוניא עם בריותיו לומר להאדם למה נהנית מכבוד התורה".

אם ראוי ליהנות מתלמוד תורה

ב. וכך כתב הגר"ח מולוז'ין ברוח חיים (אבות פ"ג מ"ט) על המשנה כל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו מרובה משל מעשיו אין חכמתו מתקיימת:

"כי הנה בלימוד יש כמה פניות, לאהבת הממון והכבוד ילמדו ההמון, ובני עליה אשר כוונתם אך לשמה המה מועטים, ורוב העם ילמדו למצות הבורא, ובצירוף פניה אחרת. ויש הלומד מאהבת חכמתה, כי גם המתפלספים יודו כי כל החכמות המה כמר מדלי נגד עמקות חכמת התלמוד. והנה אם לומד לשמה, על מנת לעשות, ובלמודו הוא נהנה מחכמתה, לא יחשוב לו זאת לעון, כיון שעיקר לימודו לשם מעשה, וזהו מה שאמר כל שמעשיו וכו' ודי למבין".

ומדברי שניהם למדנו דעיקר מעלת תורה לשמה אינה אלא במי שלומד לקיים מצות ה' וכל כוונת לבו לשם שמים, אך מ"מ התורה משמחת את לבו של אדם, וכך דרכה וטבעה ונפלאות מעמקיה, וומשו"כ הנהנה מתלמודו אין בזה פגם ועון.

ולעומת הדברים הנ"ל ידועים דברי האגלי טל בהקדמתו, שהאריך לדחות את דעתם של אלה הסבורים שכל שנהנה מתלמודו יש בזה חסרון במעלת התורה לשמה, וכתב דזה עיקר דרכה של תורה, וגם שמחת התורה והתענוג מעצם התלמוד יש בה מעלה יתירה, והוכיח כן מדברי הזוה"ק, עי"ש.

ואף שהאגלי טל לא הזכיר את דעתו של מי הוא בא לדחות ומי הוא בר פלוגתא דידיה, לכאורה נראה דכוונתו להוציא ממה שדרש בן גילו ובן דורו מגדולי האדמו"רים בפולין בעל הישמח ישראל, שכתב (פר' בחקתי):

"כי הלומד בתורה ומבין ומכיר בפילפול וסברת התורה ומתענג, לזה לא נקרא לימוד התורה עבודה וגיעה ועמל, כי בזה שאדם נהנה ושמח ולא ייעף ולא ייגע... וכמאמרם ז"ל (ע"ז י"ט) ליגרום איניש וכו' ואע"ג דלא ידע מה קאמר, ואצל זה הלומד על אופן זה אצלו נקרא עבודה וגיעה ועמל כי לא ירגיש התענוג מהתורה". וכך פירש מה שציוו חז"ל שתהיו עמלים בתורה לא לשם תענוג ושמחה".

הרי דנקט דעיקר מעלת תורה לשמה הוא בהיות עוסק בתורה לא משום שהוא מתענג בתלמודו אלא משום מצות ה' בלבד. ולפי המבואר לעיל יש לדבריו בית אב לא רק בדברי אבי החסידות רבינו הבעש"ט, אלא אף בדברי הגר"ח מולוז'ין.

אם ראוי ליהנות מתלמוד תורה

אמנם בעיקר מה שנחלקו צדיקי פולין, אי בדידי תליא הוי אמינא דאלו ואלו דברי אלקים חיים, ואין סתירה בין זה לזה.

דמחד גיסא נראה ברור לענ"ד דעיקר דרכה של תורה, תלמודה דביקותה הוא שיתענג האדם וישתעשע בתלמודו וכמו שיתבאר לקמן, אך מאידך גיסא חלילה לו לאדם לתלמוד רק משום שהוא נהנה ושמח בתלמודו, אלא משום שכך ציוונו הקב"ה, והלא מצווה האדם לתלמוד כל התורה כולה, ואף את אותן המסכתות והסוגיות שבהם אין בידו לפלפל, לחדש ולהתענג, ואין בין שנים אוחזין שבו חידשו כל המחדשים והעמיקו כל המעמיקים, לפרק אלו טריפות שעיקרו הלכה המושתתת על מסורת והלכתא.

וחייב האדם לתלמוד תורה לא רק בעידן חדוותא ובמוחין דגדלות, אלא אף בשעת מוחין דקטנות וכאשר אין לבו רחב ומתרוגן בתענוגה של תורה. ויסוד הדבר הוא, שבודאי חייב אדם לתלמוד תורה בכל שעה ובכל מקום שכן נצטוונו בתורה, אלא ודאי מעלה יתירא שיהיה האדם שש ושמח ומתענג בתלמודו, וכך ראוי ונכון לכתחלה.

וכך כתב חד מתקיפי קמאי בחידושי רבינו אברהם מן ההר על מס' נדרים (דף מ"ח ע"א):

"ואיכא מאן דמקשה והיאך נאסרים לקרות בספרים, והלא מצוה היא ומצות לאו ליהנות ניתנו, ולא קושיא היא, דלא שייך טעמא דמצוות לאו ליהנות ניתנו אלא במצוה שהיא תלויה במעשה, שכשאדם עושה אותה אינו מתכוין לדבר הנאה, שאינו עושה אותה להנאת גופו אלא לעשות מה שנצטווה מאת ה', כמו שפירשנו באלו מותרין, אבל מצות לימוד, שהוא ענין ציור הלב וידיעת האמת, עיקר הציווי הוא כדי לצייר האמת ולהתענג וליהנות במדע לשמח לבבו ושכלו, כדכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב, ומשום הכי אבל אסור לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים, מפני שהם משמחים לבו על כרחו, הלכך לא שייך למימר במצות תלמוד דלא ניתן ליהנות, שעיקר מצותו היא ההנאה והתענוג במה שמשגיג ומבין בלימודו, הלכך כשהדירו זה את זה או הדיר זה את זה אסור לקרות בספר האוסר, שהרי על כרחו מגעת לו הנאה מממונו".

הרי לן דלא זו בלבד דכך נאה וכך יאה וכדברי האגלי טל, אלא דזה עיקר מצות תלמוד תורה שישמח ויתענג בתלמודו.

אם ראוי ליהנות מתלמוד תורה

וכבר מצינו בדברי גדולי האחרונים שנחלקו אם בת"ת נאמר הכלל של מצוות לאו ליהנות ניתנו, שבבית יוסף (יורה דעה סימן רכד) כתב שמי שהיה מודר הנאה מבני העיר, מותר לקרוא בספר תורה קריאה של מצוה, משום דמצוות לאו ליהנות ניתנו. וכתב שמתעם זה אין אחר מהקהל יכול לאסור על הקהל לקרוא בספר תורה. אמנם בט"ז (יו"ד סימן רכא ס"ק מג) כתב דלא דמיא מצות ת"ת לשאר מצוות, שהרי אסור לאבל לתלמוד בימי אבלו, וע"כ דבזה אין אומרים מצוות לאו ליהנות ניתנו.

ובקצות החושן (סימן עב ס"ק לד) כתב דהשואל ספר מחבירו אינו חייב באונסין, כיון דמצוות לאו ליהנות ניתנו, והשואל ספר לא חשיב דנהנה מגוף הספר, עי"ש. ובנה"מ (שם ס"ק י"ז) כתב דאישתמיטתיה דברי הט"ז הנ"ל דבמצות ת"ת אין אומרים דמצוות לאו ליהנות ניתנו.

ובלבוש (או"ח סי' מז ס"ו) הביא כתב לבאר מדוע בברכת התורה מברכים שתי ברכות, וכתב שיש מי שביאר, שברכה אחת היא ברכת המצוה, ולכך מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק וכו', והאחת היא ברכת הנהנין כי הלימוד הוא הנאה, וכמו שמברכין שתי ברכות על המצה של מצוה אפילו אין לו רק כזית, לפי שהנאת הגוף שיש בו מצות עשה מברכין ברכת המצוה וברכת הנהנין, וכן באכילת הפסח ושאר קרבנות וכו', וכ' לדחות הדברים בזה"ל:

"על זאת אשיב ואומר שאין נ"ל כלל טעם זה, שאם היה להם ז"ל טעם זה היה להם לתקן לעשות שתי ברכות ראשונות בכל פעם קודם שיתחיל לתלמוד. אלא נ"ל דסבירא להו לחז"ל שאין הנאת מצוה זו דומה לשאר מצות שנהנין מהן כגון מצוה ופסח ושאר זבחים, דהתם ההנאה והמצוה שני עניינים הם, ההנאה היא מה שנהנה גופו מזאת האכילה אפילו לא היה בה מצוה כמו שנהנה משאר לחם ובשר, והמצוה היא מה שאוכל מצוה ולא חמץ ושאוכלו לשם מצוה וכן בקרבן, אבל הכא המצוה וההנאה חדא מילתא היא, שמצות הלימוד הוא שידע מה שילמד כדכתיב [דברים לא, יג] ולמדו ליראה את ה' וגו', וההנאה הוא ג"כ שידע מה שלמד, והרי הכל ענין אחד הוא, לכך לא תקנו עליה בשום פעם רק ברכה אחת ברכת המצוה והיא ברכת הנהנין, מה שאין כן בהנאת שאר מצות, נ"ל דו"ק".

וע"ע באמרי בינה (דיני שבת סימן יב) שהביא בשם הפני אריה (סי' מ"ז) להתיר להתפלל וללמוד מתוך הספר לאור הנר שהדליק הנכרי לצורך ישראל בשבת מה"ט

אם ראוי ליהנות מתלמוד תורה

דמצות לאו ליהנות ניתנו, וכתב להשיג ע"ד הט"ז הנ"ל מהא דאיתא בברכות (דף כ"א) דלמדנו ברכת התורה לאחריה מבהמ"ז מק"ו כו', ופריך מה למזון שכן נהנה, הרי דלמוד תורה לא חשיב נהנה ושמחת נפש לחוד והנאת הגוף לחוד, ולענין איסור הנאה כל שאין גופו נהנה ל"ח הנאה עכ"ד. ודחה האמרי בינה ראייתו, שמה שאמרו מה למזון שכן נהנה הכוונה שהיא הנאת הגוף ממש, הבאה בתוך הגוף, משא"כ בתלמוד תורה שהיא הנאה חיצונית כמו סיכה ורחיצה, שאין מברכים עליהם, עי"ש.

וראה את לשון קדשו של החסיד רבינו יונה במס' אבות (פ"ב מי"ד):

"ודע לפני מי אתה עמל - לפני בוחן כליות ולב. וכי תלמד תורה תטרח ותשים כוונתך בה, ובזה תדע להשיב את אפיקורוס, וכשאתה מיגע את עצמך בתורה תשתעשע בה, שמצינו שאמרה תורה (משלי ח' כ"ב) ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז, וכתוב בתריה ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום. הנה לך כי הקדוש ברוך הוא היה משתעשע בה, ויש לך לעשות כן, והוא שנאמר (משלי שם) משחקת בתבל ארצו ושעשעי את בני אדם, ר"ל כאשר היה התורה שעשועים להקב"ה קודם יצירת עולם, כך תהיה משחקת בתבל אחר שנברא העולם ושעשועים לבני אדם".

ומדבריו למדנו דכאשר אדם משתעשע בדברי תורה הולך הוא בדרכי ה' ודבק במידותיו, שהרי הקב"ה משתעשע בתורתו והקב"ה נתן לנו את התורה כדי שאנו נשתעשע בה. ועוד זאת למדנו מדבריו דלשם כך נתן לנו הקב"ה את התורה כדי שנשתעשע בה, וכך היא דרכה של תורה ודרך תלמודה, ולא בדיעבד יש כאן משום דא"א בלא"ה, אלא מצוה מן המובחר.

והגדולה שבראיות, דהלא כך תיקנו לומר בברכת התורה שבכל יום ויום, "והערב נא ה' אלקינו את דברי תורתך בפינו", הרי שמתפללים אנו לנותן התורה שיהיו ד"ת ערבים בפינו, וע"כ שכך נכון ויאה וטוב ויפה.

אמנם חידוש ראיתי באבודרהם (ברכות השחר) שכתב בביאור ברכה זו:

"הערב נא ה' אלקינו, על שם (מלאכי ג' ד') וערבה לה', ועל שם (תהלים קי"ט קכ"ב) ערוב עבדך לטוב".

הרי שפירש לשון זה בשני דרכים, שפירוש הראשון אכן מלשון מתיקות ועריבות וכמ"ש וערבה לה', ולפירוש השני מלשון ערבות וכמ"ש ערוב עבדך לטוב, וכפרש"י

אם ראוי ליהנות מתלמוד תורה

שם דהוי לשון הצלה, ובאב"ע מלשון ערבות כמו ועבדך ערב את הנער, והדברים דברי חידוש.

ושו"ר ברש"י (ברכות י"א ע"ב) ד"ה הערב נא):

"הערב נא ה' אלהינו - יערבו עלינו לעסוק בהם מאהבה".

ולמדנו מדבריו הערה מופלאה, דלא בשעשוע של תורה מדובר, אלא במתיקות העבודה מאהבה, דאין לך עריבות ומתיקות מעבודת ה' באהבה ובדביקות ולהנות מזיו השכינה.

ועוד ראיתי שגם האבודרהם לאחר שהביא את שתי הפסוקים הנ"ל שוב העתיק את לשונו של רש"י, עי"ש.

אך בפירוש רבינו מנוח על הרמב"ם (פ"ז מהלכות תפילה ה"י) כתב:

"והערב נא. פירוש לאחר הבנתם יהיו לנו ערבים ומתוקים, ונשכח כל העמל שעמלנו בהם, וישוב לנו העמל ההוא למנוחה ולעונג, שאל"כ לא יהיה עמלו בתורה, ואיך יהיה זה, אם שכלנו יצא מן הכח אל הפועל ונבין הדברים כאשר הם".

ומדבריו למדנו שאכן הכוונה למתיקות ועריבות הבנת דברי תורה על בוריין כפי שהם. ועוד למדנו מדבריו דרך ע"י שמחת התורה נזכה גם לעמלה ויגיעה, והוא שמבקשים ומתפללים והערב נא. ודו"ק בכ"ז.

ב

בביאור דברי הרמב"ם לגבי תורה לשמה

והנה כתב הרמב"ם (פ"ג מתלמוד תורה ה"ה):

"תחילת דינו של אדם אינו נידון אלא על התלמוד, ואחר כך על שאר מעשיו, לפיכך אמרו חכמים לעולם יעסוק אדם בתורה בין לשמה בין שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה".

אם ראוי ליהנות מתלמוד תורה

והקשה האגלי טל בהקדמתו, והלא בכ"מ בש"ס אמרו "לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפי' שלא לשמן, שמתוך שלא לשמן בא לשמן". הרי שאמרו כן גם לגבי שאר מצוות התורה ולא רק לגבי מצוות תלמוד תורה, ובדברי הרמב"ם מבואר שאין זה אלא ענין מיוחד בתלמוד תורה בלבד.

וכך כתב לדייק עוד מלשון הרמב"ם בהל' תשובה (פ"י ה"ה), שכתב שאמרו חכמים לעולם יעסוק אדם בתורה שלא לשמה וכו' ולא כתב כן לגבי מצוות.

וכתב ליישב לפי דברי הר"ן (ר"ה ז' ע"ב מדה"ר) בדעת הרמב"ם, דמחד פסק דהתוקע לשיר לא יצא יד"ח דמצוות צריכות כוונה, ומאידך פסק דכפאוהו ואכל מצה יצא, וכתב הר"ן דכשם שאמרו המתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה, כך גם בתחום של מצוות צריכות כוונה יש בהנאה למלא את החסר בכוונה.

וכתב האגלי טל לפי דרכו שגם בת"ת מצוות אין צריכות כוונה שכן נהנה, אבל בשאר מצוות לא שייך לומר שיעסוק בהן שלא לשמה כיון שמצוות צריכות כוונה.

ולענ"ד יש לתמוה בדבריו מתרי ותלת טעמי:

א. מה ענין שלא לשמה לדין כוונה במצוות, והלא אף המקיים מצוות שלא לשמה יודע שבמצווה קעסיק ומכוין לצאת יד"ח, אלא שאינו מקיים את המצווה לשם שמים כדבעי למיהוי, ומה זה ענין לדין מצוות צריכות כוונה.

ב. מה ענין הנאת התלמוד שכל כולו הנאה רוחנית להנאת אכילה וביאה שהנאות הגוף, המה ולגביהם אמרו דהמתעסק חייב שכן נהנה. ואף שכל דברי הר"ן בבואו לדמות מתעסק לכונת המצוה סתומים ועמומים, והארכתי בהם במק"א (מנחת אשר פסחים סימן פ"א ומנחת אשר מועדים ח"א סימן נ"ה), מ"מ נראה פשוט דאין ענין שמחת התורה להנאת אכילה ושתייה.

ג. אך באמת פשוט שדעת הרמב"ם היא כמפורש בגמ' דלא רק בתורה אמרו לעולם יעסוק בה אדם אפילו שלא לשמה, אלא אף במצוות, וזו כוונתו הברורה בהל' תשובה שם, דהלא ז"ל:

"כל העוסק בתורה כדי לקבל שכר או כדי שלא תגיע עליו פורענות הרי זה עוסק שלא לשמה, וכל העוסק בה לא ליראה ולא לקבל שכר אלא מפני אהבת אדון כל הארץ

אם ראוי ליהנות מתלמוד תורה

שצוה בה הרי זה עוסק בה לשמה, ואמרו חכמים לעולם יעסוק אדם בתורה ואפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, לפיכך כשמלמדין את הקטנים ואת הנשים וכלל עמי הארץ אין מלמדין אותן אלא לעבוד מיראה וכדי לקבל שכר, עד שתרבה דעתן ויתחכמו חכמה יתירה מגלים להם רז זה מעט מעט ומרגילין אותן לענין זה בנחת עד שישגיגוהו וידעוהו ויעבדוהו מאהבה".

ולהדיא כתב דכאשר מלמדין אנו את הנשים והקטנים ועמי הארץ אין מלמדין אותם אלא לעבוד את ה' מיראה, ומאהבת השכר, הרי דבעבודת ה' מיראה קעסיק, ועוד דנשים פטורות מתלמוד תורה, ופשיטא שאין מתעסקין עמהן לתלמוד תורה לשמה.

ומ"מ פשוט וברור מדברי הרמב"ם בהל' תשובה שדעתו כפשטות דברי הגמ' דגם במצוות אמרו הלכה זו.

והנראה עיקר בכוונת הרמב"ם בהל' ת"ת, דאף דבתרוייהו אמרו לעולם יעסוק אדם שלא לשמה, גם בתורה וגם במצוות, מ"מ לא הרי זה כהרי זה, דבמצוות הכונה שמקיים את המצוה מיראת העונש או כדי לקבל שכר ואין בזה פגם כולי האי, אבל בתורה שלא לשמה הכונה שלא על מנת לעשות, ויש בזה חסרון גדול עד שאמרו בירושלמי (ברכות פרק א' הלכה ב') "הלמד שלא לעשות נוח לו אילו נהפכה שילייתו על פניו ולא יצא לעולם".

והלכה ה' שברמב"ם נמשך אחר מה שכתב בהלכה ג':

"אין לך מצוה בכל המצוות כולן שהיא שקולה כנגד תלמוד תורה אלא תלמוד תורה כנגד כל המצוות כולן שהתלמוד מביא לידי מעשה, לפיכך התלמוד קודם למעשה בכל מקום".

הרי לן דתלמוד קודם למעשה בכל מקום משום שתלמוד מביא לידי מעשה ומטעם זה תחילת דינו של אדם אינו אלא על התלמוד ואח"כ על המעשה, וזה שכתב הרמב"ם דלפיכך אמרו חכמים לעולם יעסוק בתורה אף שלא על מנת לעשות, אף די ש בזה חסרון גדול ועון בידו, דמ"מ הוא בא לשמה וסופו לתלמוד על מנת לעשות, וסופו לתלמוד ולקיים.

אם ראוי ליהנות מתלמוד תורה

[ובאמת אף הלכה ד' נגרר אחרי הלכה ג' דכיון שמעלת התלמוד במה שמביא לידי מעשה, נדחה התלמוד בשביל מצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים, אבל כשאפשר לעשותה ע"י אחרים לעולם תלמוד תורה גדולה ושקולה כנגד כל המצוות].

ודו"ק בכ"ז כי אמת ויציב ופשוט וברור.

ג

בגדר תורה לשמה

והנה נחלקו גדולי עולם בכל גדר תורה לשמה ואף בזה מצינו ג' מחלוקות בדבר:

א. תלמידיו ותלמידי תלמידיו של רבינו הבעש"ט הביאו בשמו דתורה לשמה היינו לשם שמים, כ"כ בדגל מחנה אפרים (פר' ויצא) במאור ושמש (פר' וישלח) ובספר יושר דברי אמת.

ב. בנפש החיים (שע"ד פ"א) כתב דהכונה לתלמוד תורה לשם ידיעת התורה, וכך כתב החת"ס (נדרים פ"א, ובפר' בחוקותי).

ובנפש החיים דקדק את לשונם תורה לשמה, הלא הקב"ה מוזכר תמיד בלשון זכר, וע"כ דאין הכוונה לתורה לשמו, עי"ש.

ג. בהקדמה לספר ראשית חכמה כתב, דהכוונה היא לתלמוד על מנת לעשות דהיינו תורה לשם קיום מצוותיה.

וכבר הוכחתי דיש בית אב לכל שלשת הדרכים בדברי רבותינו הראשונים:

א. הנפה"ח התבסס על דברי הרא"ש (נדרים ס"ב ע"א) שגרס בדברי הגמ' "עשה דברים לשם פועלן ודבר בהם לשמן", וכתב הרא"ש לפרש:

"עשה דברים לשם פעלם, לשמו של הקב"ה שפעל הכל למענהו. ודבר בהן לשמן, כל דבורך ומשאך בדברי תורה יהיה לשם התורה כגון לידע ולהבין ולהוסיף לקח ופלפול ולא לקנטר ולהתגאות".

ומכאן שעיקר הכונה בתלמוד תורה להבין ולהשכיל ולעמוד על בורין של דברים.

אם ראוי ליהנות מתלמוד תורה

ב. אך רש"י גורס שם "עשה דברים לפעלם ודבר בהן לשם שמים".

ועיין עוד בלשון הרמב"ם (בהל' תשובה שם):

"וכל העוסק בה לא ליראה ולא לקבל שכר אלא מפני אהבת אדון כל הארץ שצוה בה הרי זה עוסק בה לשמה".

הרי שהלומד תורה לשמה היינו מאהבת אדון כל הארץ שצוה בה.

ג. ובדברי רש"י (ברכות י"ז ע"א) ותוס' (פסחים נ' ע"ב) מבואר דלשמה היינו ללמוד על מנת לעשות, עי"ש.

אמנם באמת מצינו בזה סתירות לכאורה בדעתם ושיטתם של רבותינו הראשונים והאחרונים, מחד גיסא כתב רש"י (ברכות י"ז ע"א) דתורה לשמה היינו על מנת לקיים, ומאידך כתב (תענית ז' ע"א) "לשמה - משום כאשר צוני ה' אלקי".

הגר"ח מולוז'ין כתב ברוח חיים דעיקר הכונה משום מצות הבורא גרידא, ובנפה"ח כתב דיש ללמוד תורה לשם התורה כמבואר.

בדעת הבעש"ט כתבו תלמידיו דהכונה לשם ה', אך בספר סוד יכין ובוועז (סימן ב') לתלמיד הבעש"ט בשל שו"ת מאיר נתיבים כתב דהכונה ללמוד ע"מ לעשות ולקיים, וכמ"ש בראשית חכמה. וכ"כ בליקוטי אמרים מתורת המגיד ממזריטש (אות ר"מ).

הרי לן כפטיש יפוצץ סלע ודברי תורה יוצאים לכמה טעמים (סנהדרין ל"ד ע"א).

ולענ"ד אין כאן בהכרח מחלוקת, אלא יש חלוקות שונות בגדר תורה לשמה זו למעלה מזו, מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי.

ודו"ק בכ"ז כי קצרתני.

ד

עוד בענין הנ"ל (מכתב)

מכתבו היקר קיבלתי ובו העיר על מה שאמרתני בענין תורה לשמה. נהניתי מאוד מדבריו והנני במענה קצר על עיקרי הערותיו.

אם ראוי ליהנות מתלמוד תורה

א. כתב האגלי טל דהרמב"ם לא פסק מה שאמרו לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות שלא לשמה דמתוך שלא לשמה בא לשמה אלא לגבי ת"ת ולא לגבי מצוות, דכיון שפסק דמצוות צריכות כונה נמצא דהמקיים מצוה שלא לשמה כלל לא יצא יד"ח ולא קיים מצוה כלל, משא"כ בת"ת "שכן נהנה".

ותמהתי דמה ענין שלא לשמה למה דמצוות צריכות כונה, והלא גם המקיים מצוה שלא לשמה יודע דבמצווה קעסיק, אלא שמתכוין לקבל שכר או להמלט מן הפורעניות או לשם כבוד וכדו' ובכל הני יצא יד"ח דמ"מ למצוה מתכוין.

וכתב מע"כ דהאג"ט הביא את מה שאמרו (פסחים נ' ע"ב) בהני נשי דמחוזא דלא עבדי עבידתא כל יום משום מפנקותא ומ"מ שפל ונשכר קרינן בהו, והביאו מה דאמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה של"ש, הרי דשלא לשמה היינו אף כשאנו מתכוין למצוה כלל.

ואתנצל אני התנצלות מרובה מפני הדר"ג האג"ט, אך כמה רחוק הדבר דמשום שמצינו במקום א' דנשים הבטלות ממלאכה בכל יום ואינן עושות מלאכה בער"ש יש להם שכר נמנע הרמב"ם מלקבוע הלכה דיש לאדם לעסוק במצוות שלא לשמה, והלא ברור כשמש דעובדא דהני נשי דמחוזא אין לו קשר עם עיקר גדר זה, דאטו ציוו חז"ל לעסוק במצוות ללא כונת המצוה [אף למ"ד מצות אי"צ כונה], וכי יש דבר זר מזה שיעשה אדם מצוות שלא לשם מצוה כלל, ובפרט בשוא"ת, וכי יש מעלה בבטלותא ובמי שבטל ממלאכה כל ימיו [ובמנחת אשר בכללי המצוות (סימן י' אות ב')] ביארתי דהמקיים מצוה שלא בכונה אף למ"ד מצוות אי"צ כונה אינו מקבל שכר כלל, אלא דמ"מ יצא יד"ח ונפטר מחיובו, ואכמ"ל].

וע"כ דכוונת חז"ל, דכיון דמ"מ לא עשו מלאכה בערב שבת אף הן מקבלות שכר מעט אף שלא היתה כוונתם לש"ש. אך פשוט דכשאמרו חז"ל לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות שלא לשמה עיקר כוונתם דאעפ"י שאינו מכין לש"ש אלא משום שכר ועונש ותפארת וכבוד וכדו' שאר פניות מ"מ מעשיו רצויים וכך ראוי לו. והדרא קושיא לדוכתא למה השמיט הרמב"ם הלכה זו.

וע"כ צריך לפרש כמו שהסברתי בשיעור, דבאמת פשוט שאף לשיטת הרמב"ם הלכה זו אמורה בין בתורה ובין במצוות.

אם ראוי ליהנות מתלמוד תורה

ומתנצל אני בפני מע"כ, אך מיום עמדי על דעתי לעולם האמת והפשטות הם נר לרגלי ואור לנתיבתי ומהם לא אזוע.

ב. ובמה שאמרתי דאין לדמות את הנאת הלימוד וההבנה להנאת אכילה, ואף אם נקטינן דבאכילת מצה יוצא יד"ח אף ללא כונה, דומיא דמה שאמרו המתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה, אין זה אלא בהנאת הגוף דאכילה ושתיה ולא בהנאה רוחנית ושמחת הנפש.

ופלפל כבו' ליישב את דברי האג"ט דלמה נחלק בין הנאה להנאה, והביא את דברי הקה"י (שבת סי' ל"ה) דענין הכונה הוא שיתוף הנפש במעשה הגוף וגם ע"י הנאה יש שיתוף מעי"ז.

וגם בזה אומר, והלא לא מצינו אלא מה שאמרו דהמתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה, והנאת אכילה דמצה דומה לאכילת החלב, ומהי"ת להרחיב גדר זה להנאת התלמוד, שאינו דומה כלל למקור הסוגיא. ועוד דהלא הראשונים חידשו דכל שנהנה יוצא אף בלי כונה ראו לחלק בין מצה ובין התוקע לשיר, הרי דאף התוקע לשיר נהנה מקול השירה מ"מ אין זה דומה להנאת הגוף ואינו יוצא יד"ח. ודוחק לחלק בין להנאה זו להנאת התלמוד.

ודברי הקה"י אינם מתיישבים על הלב, דהלא כל גדר כונה המצוה אינה אלא עצם ההכרה שעוסק במצוה ולא במעשה הרשות, ובאמת דברי הכס"מ (וכבר מצינו סברא זו בראשונים) לכאורה אין להם פשר דמה ענין המתעסק שבו ההנאה ממלאה חסרון דכונת המעשה, להא דמצוות צריכות כונה שבו יש חסרון בכונת המצוה, ומה ענין הנאה לכוונת המצוה.

ובהקדמה המאירי לש"ס כתב בזה ביאור מחודש וז"ל:

"והדעת השנית הוא שנמשכו לדברי הדעת הראשון בקצת מצות והם כל מצוה שאין בה הנאה גשמית כענין תקיעת שופר ונטילת לולב וכיוצא באלו אבל כל מצוה שתמשך הנאה לגוף כענין אכילת מצה והדומים לה יאמרו עליה שיצא ידי חובת המצוה בבלתי הצד הנזכר ר"ל אף על פי שלא כיון במעשה לשום מצוה אחר שהיתה לו כונה בעשייה ר"ל שלא עשאה כמי שמתעסק בדבר ואינו מתכוין אף לעשייה וזה הדעת אפשר להמשיכו למה שכוונו בו וזה שמתוך הנאתו ממנה אי אפשר שלא ימשך בה

אם ראוי ליהנות מתלמוד תורה

ואחר שימשך בענין בכונת עשיית המצוה עם דעתו על אותו זמן שהוא זמן המצוה קרוב לנמנע שלא יתעורר מעט על זה בכונתו".

ולפי דבריו יש אכן מקום לדמות הנאת הלימוד ושמחתה להנאת אכילה, דמ"מ נמשך בלימודו ולא עשה כן כמתעסק בעלמא. ואעפ"כ אני על משמרת אעמודה. והרי גם המאירי הדגיש שהדברים אמורים בהנאה גשמית לגוף.

ג. ומה שכתב ליישב את דברי הגר"ח מולוז'ין ברוח חיים לא הבנתי כלל, דהלא להדיא מיירי במי שלומד ע"מ לעשות אלא שגם נהנה מחכמת התורה, ואעפ"כ מבואר מדבריו "שאין בידו עון" אבל אין זה רצוי לכתחלה.

ומה בין הלומד על מנת להבין ולידע, להלומד על מנת לעשות, והלא נצטוינו להבין ולידע רק על מנת לעשות.

והנראה עיקר ביישוב דברי הגר"ח, דאין הדבר תלוי אלא בדקות הענין, דאף שכך הוא דרכה של תורה וצריך ללמוד מתוך תענוג גדול ושמחה יתירה אבל אין זה אלא מתוך הרגשה עמוקה ודביקות בקדושת התורה וזכות עמליה, אבל כאשר עיקר חשיבות התורה בעיניו ועיקר סיבת תלמודה רק כדי ליהנות מתלמודו אין זה מעלה יתירה כלל.

תמצית הדבר, העוסק בתורה צריך לעסוק בה לשם שמים ויתענג בדביקות בה ובהקב"ה וכמ"ש רש"י (ברכות י"א ע"ב), ועליו גם להתענג ולהשתעשע בתלמודו, אבל כאשר עיקר עיסוקו בה משום תענוג חכמתה אף שהוא מכין גם על מנת לעשות "אין בידו עון" אבל אין זו עיקר דרכה של תורה.

עמך עמי ואלקיך אלקי

עמך עמי ואלקיך אלקי

הנה מנהג ותיקין לקרוא מגילת רות בחג השבועות יום קבלת התורה, והטעם פשוט, כי ביום הזה נהיית לעם לה' אלקיך. ביום נשגב זה נכנסו אבותינו לברית וחסו תחת כנפי השכינה כשכפה עליהם הר כגיגית. וכך בכל שנה ושנה חייב אדם לראות את עצמו כאילו ביום הזה נכנס הוא לברית עם ה' אלקיו.

והנה הלום ראיתי ב"צו וזירוז" להצה"ק מפיסצנא רבי קלונימוס קלמן שפירא הי"ד שהשיח את לבו בינו לבין קונו, וכה הם דבריו הקדושים הרושפים רשפי אש שלהבתיה: רבש"ע רוצה אני בכל לבי לתת לך משהו, משתוקק אני להתקרב אליך ולעשות לך נחת רוח. מה אתן לך ומה אוסיף לך? האלמד תורה, הלא זה עידן ועידנים שלומד אני בכל כחי. האוסיף להתפלל, הלא מאז ומקדם משתדל אני בכל כחי בעבודת התפילה ... הלוואי ויכלתי להתגייר, אך מה אעשה ונולדתי יהודי!

וכאשר קראתי לראשונה את המיית לבו הטהור זלגו עיני דמעות. נפשו הסוערת והרוגשת באש קודש של אהבת ה' לא תדע שובע כי אם בגירות. משתוקק הוא להתגייר, לנתק לחלוטין את עבותות העבר וליכנס לברית כקטן שנולד. אך מה אוכל לעשות ונולדתי יהודי.

ולעצמי חשבתי, ושמא גם יהודי יכול להתגייר. למול אינו יכול דהלא כבר נימול ואביו קיים בו "וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים כאשר צוה אותו אלקים" (בראשית כ"א ד'). לטבול אינו יכול, דאין זו טבילת גירות אלא טבילת טהרה בעלמא. אך שמא בידו לפחות לקבל עול המצוות כולן, שמא עליו לעמוד לפני השופט כל הארץ מלך המשפט כדרך שהגר מתייצב לפני בי"ד ולקבל עול התורה והמצוה. וכשם שהגר המקבל כל התורה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו (בכורות ל' ע"ב), כך על כל אחד ואחד לעמוד ביום הזה לפני הקב"ה, להקדים נעשה לנשמע ולקבל על עצמו כל התורה כולה ללא שיור וללא סייג.

הלא בחיי היום יום, רגילים אנו לדקדק עד קצה במצוות מסויימות

עמך עמי ואלקריך אלקי

ולהתעלם לחלוטין ממצוות אחרות, זה בכה וזה בכה, יש מי שמקפיד עד מאד במצוות שבין אדם למקום ויזלזל במצוות שבין אדם לחבירו, ויש מי שינהג להיפך, כאילו ניתנה לנו הבחירה לומר שמועה זו נאה ושמועה זו אינה נאה. לא כך הגר הבא ליכנס לברית, אין בידו לבחור בין מצוה למצוה ואף אם ירצה להוציא מצוה אחת מן הכלל, מצוה אחת מתוך התרי"ג אין מקבלין אותו.

הבה נצייר בדמיוננו ובעיני רוחנו גוי שבא להתגייר וכאשר אב בית הדין פונה אליו ושואל האם מקבל אתה על עצמך את כל התורה כולה, עונה הוא בשפה רפה "כמוך, כמו האב"ד". וכאשר גוער בו האב"ד "באר דבריק ופרש כוונתך" אומר הגר בבושת פנים ותוך כדי בקשת מחילה וסליחה "כמדומה אני שאתמול שמעתי בבית המדרש שמורנו האב"ד דיבר לשה"ר או רכילות ובאופן הזה יכול גם אני ליכנס לברית ולהתגייר". אב בית הדין ייאלץ לכבוש את פניו בקרקע ברוב בושה וכלימה ולומר אמנם ראוי אתה להיות אב"ד אבל אין אתה ראוי להיות יהודי! כדי להצטרף לכלל ישראל ולחסות תחת כנפי השכינה צריך אתה לקבל כל התורה כולה.

ונראה אפוא דגם יהודי יכול להתגייר, וצריך להתגייר. לעמוד לפני מלך המשפט השופט כל הארץ ולקבל על עצמו עול המצוות כולן, ללא שיור וללא גרעון.

וביום הקדוש והנשגב הזה שבו נכנסו אבותינו לברית, הקדימו נעשה לנשמע וקבלו עול מלכות שמים באהבה, כך על כל אחד ואחד לראות את עצמו כאילו זה עתה עומד הוא להיכנס לברית ולקבל עול מלכות שמים באהבה.

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

